

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-76>

Котляр Євген, кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри монументального живопису ХДАДМ

Україна від Тальне до Єрусалиму: модернізація культурної та мистецької спадщини хасидизму

Ключові слова: хасидизм, синагога, візуальна пам'ять, модернізація, Тальне, Єрусалим.

Yevgen Kotlyar, PhD in Art History, Professor KSADA

From Talne to Jerusalem: modernizing the cultural and artistic heritage of Hasidism

Abstract: The general tendency to create 'a usable past' (David G. Roskies) in Hasidism is illustrated by the case of Talneh Hasidism in Jerusalem. This is a vivid experience of verbal and visual construction of the memory of the old synagogue in the Ukrainian town of Talneh, where the descendants of this movement come from.

Key words: Hasidism, synagogue, visual memory, modernization, Talneh, Jerusalem.

Тяжіння до своїх коренів у послідовників хасидських рухів, вилилося у цитування архітектурних форм минулого в сучасних релігійних спорудах. Яскравий приклад тому – тиражування образу «Сефен Сефенті» – резиденції останнього Любавичського Реббе в Нью-Йорку по всьому світові, а також використання архітектурних мотивів галицьких синагог XVI–XIX ст. (Белз, Вижниця, Жовква) у сучасних синагогах та будівлях Єрусалиму як образ візуальної пам'яті. Ми бачимо в цьому прагнення «згенерувати» через архітектуру свій родовід, а також візуалізувати кабалістичну тезу про те, що месіанський Храм поєднає в собі всі божниці світу.

У цій низці стоїть синагога послідовників тальненського хасидизму в Єрусалимі, зведена у 2014 р. Тут вперше було відтворено не елементи фасаду, а вигляд Арон Кодешу (шафи для зберігання сувоїв Тори) зі старої синагоги в українському містечку Тальне (Черкаська обл.), яка належала засновнику руху, Давиду Тверському (1808–1882), першому Тальнер-Ребе (в хасидській традиції Тольнер-Ребе). Оприлюднення світлин старої божниці, зроблених видатним українським мистецтвознавцем Данилою Щербаківським у період з 1906 по 1909 рр. (Інститут археології НАН України) та її сучасних графічних реконструкцій (Є. Котляр, А. Сімонова, 2011) несподівано відкрило прихильникам нинішнього Тальнер-Ребе в Ізраїлі, Іцхака Менахема Вайнберга їх стару культурну спадщину в Україні та пробудило бажання включити його до структури нової синагоги.

Новий Арон Кодеш модернізували: зі старого зразка взяли композицію, об'єми та елементи рослинного декору. Разом з цим був проігнорований багатий символічний бестіарій та інші мотиви декору. Також були відкинуті розписи обабіч Арон Кодешу на східній стіні на тему Божого

милосердя і кари (Левіт 26), що відображали суть тальненського хасидизму. Ця редукція спростила містичну урочистість шафи для сувоїв Тори як символу божественного порталу та нівелювала алегоричну мову декору. Вочевидь, для нового покоління ці зображення втратили сенс та актуальність, виявилися забутими.

Інший, літературний проєкт послідовників тальненського хасидизму, книга Йозефа Рубінфельда, зятя нинішнього Тальнер-Ребе «Промисел Дому Божого. Тальне» (2021) була покликана повернути історичну пам'ять громаді. Її текст і дизайн нагадував сімейний альбом із світлинами та романтичним переказом, у якому автор намагався збудувати такий горизонт, який би став «придатним минулим» (Давид Роскес) для нащадків. Ракурс оповідання виключав академічний контекст, але залучав рабиністичний дискурс, націлений на створення міфологізованого наративу та ореолу святості навколо Ребе, місця та будівлі синагоги, яка бачилася як візуалізація галахічних законів крізь призму образу Третього, Месіанського Храму.

Тут бачиться двояка спрямованість у збереженні та презентації культурної спадщини нинішніми послідовниками тальненського хасидизму, що можна вважати окремим випадком загальної тенденції. З одного боку, вони включають і міфологізують у своїй пам'яті досвід минулого, з якого забирається все зайве, а все необхідне конструюється у рамках прийнятої релігійної концепції. З іншого боку, та частина спадщини, яка включається в сучасний побут (приклад з Арон Кодешем) піддається ревізії в ідеологічних чи прагматичних рамках сучасності. Однак ми не схильні бачити в цьому протиріччя, навпаки, така стратегія дозволяє впевнено спиратися на своє «придатне минуле» і зберігати гнучкість і життєстійкість у світі, що змінюється.

